

Taryhyň iň aristokrat hyýanaty: Brutyň hanjary

Category: Kitapcy, Psihologiya, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Taryhyň iň aristokrat hyýanaty: Brutyň hanjary TARYHYŇ İN ARISTOKRAT HYÝANATY: BRUTYŇ HANJARY

Imperator Awgust Milandaky Mark Ýuniý Brutyň heýkelini görende elmydama tisginip gidýändigini gizlemän aýdýardы.

Rimiň iň paýhasly imperatory Awgustyň bu bolşuna düşünmez ýaly zat ýokdy: çünkü Awgust teraktyň gurbany Beýik Sezaryň doganoglan inisi hem-de ogullygydy.

Täsin ýeri, imperatoryň ganyna galan Brutyň heýkeli nämüçin dikilipdi?

Hawa, Brut imperatory öldürripdi, ol muny uly dildüwşük gurnap başarypdy, emma bärde diňe Brut hökümdaryň ganhory däldi. Şol bir wagtyň özünde tiranlyga garşı tutuş syýasy ykbaly howp astyna salandygy we söz azatlygynyň ırmezek goragçysy bolandygy sebäpli rimli aristokratlaryň arasynda belli bir derejede Prometeý ýaly görülýärdi.

Şu sebäpli belli gatlak tarapyndan haýyn hasaplansa-da, begzadalaryň gözünde Brut hakyky gahrymandy.

• Brutyň atasy-da imperatory agdarypdy

Sezaryň diktatusasyny yqlan edip, senaty dargatma pikiriniň bardygyny hemmeler bilyärdi.

Brutyň ata-babasynyň meşhurlygy-da täsin waka baryp direýärdi.

Brutyň garry atasy Lusiý Brut iň soňky tirany imperator

Tarkwiniý Tekepbiri (Тарквиний Гордый) tagtdan indiren agdarlyşygyň ýolbaşçysydy we onuň geçiren operasiýasy Rim taryhyndaky azatlyk eýýamynyň başyny başlapdy.

Üstesine onuň agtygy Brut hak-hukugyň we azatlygyň kepilligi hökmünde kabul edilen Senat konsullygynyň başlygydy.

Ýagny, oña Mejlisiň başlygy diýseňem bolýardy.

Brutyň şeýlekin ýigrenilmeginiň iň esasy sebäbi-de, Sezaryň halkyň nazaryndaky položitel obrazydy.

Ýuniý Brut

Azatlyk we respublika sözlerini şugunki manysy bilen garyşdymajak bolmaly. Netijede Senatdaky şahslar halk tarapyndan saýlanan adamlar däldi, azatlyklaram halkdan zyýada az sanly elitanyň penjesindäki düzgünler üçin ýoreýärdi.

Sezar bolsa şol az sanly adamyň manysyz görnüşde häkimiyetine şärikdeş bolmagyna takat edip biljek däldi.

Şol sanda ol goşunyň serkerdebaşsy bolup, uruşlarda alynan oljalar bilen rimlileri mazaly baýatmagy başarypdy.

Ýuliý neberesinden gelýän Sezar abraýly maşgaladan çykypdy we ata-babalarynyň Weneradan gelendigine ynanylýardy.

Brut bilen Sezaryň arasyndaky ýakyn gatnaşyk Serwilýa atly aýaldan has ileridi.

Serwiliýa Brutyn ejesi we Sezaryň oýnaşydy. Şol sanda Brut bilen Sezaryň arasynda-da ýakyn gatnaşygyň bardygy aýdylýardy. Sezaryň şanly ýeňişleri bilen bir hatarda ýaşlyk ýyllarynda Rimiň parahor häkimleriniň kellesini kanunyň öñünde ýalaňaçlatmagy-da onuň halk tarapyndan eý görülmegine sebäp bolupdy.

Şeýle-de, öz hasabyna halky köpçülikleýin naharlamagy we

gladiator tutluşyklary ony hakyky halk gahrymanyna öwren artykmaçlyklarydy.

Plutarh onuň at-owazasyny şeýle beýan edýär:

«Ujy zäherli pyçak deýin howply Rimiň ser-sepil we aç-ýalaňaç jemendeleri belli bir wagtdan soň hemme zady Sezardan tama edip, azatlyga bolan umylaryny diňe şoňa bil baglar ýaly ýagdaýa geldiler».

Konsul agzalygyna saýlanandan soň kanunlara eýerip, häkim wezipesinde Rimden ýáýdanman giden Sezaryň iň uly artykmaçlygy içki syrlaryny saklap bilmegidi. Galliyanyň häkimi bolandan soň güýçli goşuny bolan Sezaryň at-abraýy hasam beýgelipdir.

Ol Rime ýonekeý raýat kimin girenden goşun sürüp girenini makul bildi we taryha giren «nard daşlary atyldy» sözi bilen paýtagta sary ýöredi.

Nard daşlary Sezaryň peýdasyna togarlandy.

Konsulyňam, Rimiň iň güýçli adamý Pompeýiňem oňa garşy çykmaça bogny ysmady.

Pompeý ýaly köp sanly aristokrat şäherden gaçyp gidenini gowy görди.

Şäherde galanlar bir gjäniň içinde Sezaryň tarapyna geçipdur, olaryň hemmesi ýekän-ýekän gopbamsylygyň sütüni ýaly bolup duran dik temekli senatorlaryň öñünde sandyrap baş egdiler.

Siseron bu ýagdaýy şeýle beýan edýär:

«Rimliler ony garşylamak üçin ylgaşlaýardylar, dyzlaryna çökýärdiler, özlerini we ykbalaryny onuň öňüne serýärdiler».

Pompeýiň gaçandan soň Rim imperiýasynyň çäklerinde turzan gozgalaň şowlap gidibermedi, çünkü Sezar özünü goldan ýerli halklara «Rimiň raýatlygyny» berip, halkdan giň goldaw tapdy.

Şeýdip ol hem meşhurlygyny artdyrdy, hem duşmanlarynyň öñünde abyrsyz uly güýç toplady.

Şu we şuňa meňzeş ýagdaýlar rimli aristokratlaryň arasynda Sezara bolan gahar-gazabyň hasam möwjemegine sebäp boldy.

Sezaryň Rimde eden birinji işi Senatdaky konsul sanyny 900-e çykarmak boldy.

Ikinji tapgyrda özünü ömürlik diktator yylan edip, mejlisini doly ýatyrmaga taýýarlandy.

Brut şeýle üýtgesmeler bolup durka, konsullaryň diktatura

geçiş müddetinden öñ dildüşük gurnajakdyklaryny bilyärdi, emma Sezar bilen ýakyn gatnaşygynyň bolmagy ýaly käbir ýagdaýlar dildüşükçileriň hataryna goşulmak babatda Bruty ikirjiňlendirýärdi.

Sezar özünü on ýyllyk ýeke-täk ygtyýarly konsul edip belländigini we möhleti dolanda ýene özüniň belli karara geljekdiginı aýtmagy Brutyňam dildüşükçileriň hataryna goşulmagyna sebäp boldy.

Şol wagtyň dowamynda ähli konsullaryň ygtyýarlyklary elinden alnyp, Mejlis hereketsiz ýagdaýa getirildi.

Brutyň psihologiyasyny we dildüşügi «Ýuliý Sezar» pýesasynda Uilýam Şekspir ussatlyk bilen suratlandyrýar.

Şekspir Brutyň nähileligini şeýle beýan edýär:

– Nämüçin Rim bir adamyň öñünde egilmeli! Rim egilmelimi, hä? Bir mahallar Tarkwiniý hem hökümdar diýip yylan edilende atalarym ol diýdimzory Rimden çykaryp zyňypdylar.

Şekspir

Sezara garşı üýsen oppozisiýa biri-birine hyýanat etmezlik üçin ant içmäge Brutyň öýüne üýsende Brut muňa garşı çykypdyr:

– Ýok, ýok, ant içmek gerek däl. Eger her birimiziň ýüzi, ruhumyzyň çekýän ezýeti şeýle adalatsyzlygyň we bitertipligiň garşysynda bizi birleşdirmäge ýetmeýäm bolsa, onda hemmeler öýüne, gyzgyn duluna gaýtsyn.

(U.Şekspir «Ýuliý Sezar»).

Soňra Sezaryň 23 gezek pyçaklanandygy hemmelere mälim hadysa bolup geçýär.

«Senem Brutmy, onda öl, Sezar!» sözleri-de Şekspiriň galamyndan çykyp, hemişelik ýatda galdy.

Hernäçe hakydalarda iň uly haýyn Brut ýaly bolup galanam bolsa, bu pikir nädogrudyr, çünkü Sezaryň absolýut wekili Publiý Korneliý Dolabellanyň hem dildüwşükçiler bilen dili birdi.

Şeýle-de halka Sezaryň öldürilendigini mälim edýän habarnamany okan Lusiý Korneliý Sinna hem Sezaryň jana-jan garyndaşdy.

Dildüwşükden soñ kast edişlige gatnaşanlar halkyň özlerini uly joşgun bilen garşylamagyna garaşdy. Hatda Brut köpcüligiň öñünde okamak üçin uzyn nutuk hem taýýarlady. Gaýtam tersine boldy, halk köpcüligi birdenkä dolup-daşdy, kast edişlige gatnaşanlar janyny diñe gladiatorlaryň goragy astynda Kapitoliý depesine çekiliп halas edip bilipdi.

Siseron dildüwşügi goldaýanlaryň biridi, ýöne ol jenaýata günüden-göni gatnaşyp bilmändi, çünkü şol wagt ol sürgündedi. Ol bu habary eşden badyna Mark Antoniniň öldürlip-öldürilmändigini sorapdyr, ölmändigini bilibem haly beter teň bolupdyr.

Rim uly graždanlyk urşuna iterildi, ahyrynda dildüwşükçiler ýeňlip, respublika ýatyryldy.

Ýerine imperiya guruldy. Sezaryň arzuw-hyýallary onuň ölümü bilen wysal tapdy.

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Ýekşenbe, 05.03.2023 ý. Taryhy makalalar